

3) частота появи категорій чи ознак категорій у текстах. Фіксується не лише присутність або відсутність посилання на категорію в одиниці аналізу, а й скільки разів вона зустрічається.

Одиниці аналізу та одиниці підрахунку взаємозумовлені. Якщо підраховується «поява категорій», то одиницею аналізу є зазвичай великий текстовий фрагмент – уся стаття, щоденник, твір.

Висновки. Те, що контент-аналіз належить до основних соціологічних методів, а в психології використовується лише процедура обробки даних дещо обмежило можливості проведення широкомасштабних психологічних досліджень. Разом з тим, якщо в концептуальну основу таких досліджень поставити геніальну тезу відомого українського мовознавця О.О. Потебні про те, що «людина – це текст», то перспективи використання контент-аналізу не лише розширюються, а й стають безмежними.

Список використаної літератури

1. Белей М.Д. Методи психодіагностики: інструментарій та процедурні особливості. /М. Д. Белей, І.М. Гоян. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І.Я., 2010. – С. 162-166.
2. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике. / Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 59-61.
3. Дмитриев И. Контент-анализ: сущность, задачи, процедуры. / И. Дмитриев. – М. : БИНОМ, Лаборатория знаний, 2005. – 541 с.
4. Пашинян И.А. Контент-анализ как метод исследования: достоинства и ограничения. / И.А. Пашинян. – Научная периодика: проблемы и решения, 2012, – № 3 (9). – С. 13-17.

Світлана Білозерська

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА

Процес гуманізації, котрий зачепив усі прошарки соціальних інститутів, привів до перегляду та зміни вимог до професійно важливих якостей

особистості, що висуваються до представників соціономічних професій. Це питання має фундаментальний характер, тому що воно стосується процесу становлення особистості психолога, педагога.

Особистість викладача повинна бути для студентів наочним прикладом тих якостей, здатностей, компетенцій, які викладач хоче розвинути у них. Саме таке розуміння сутності особистості, дозволить викладачу розробляти і впроваджувати моделі підготовки студента креативного типу, який вміє самостійно знаходити і оволодівати знаннями, вміннями в навчальній діяльності, моделі власної педагогічної діяльності, фахівця в своєму предметі і в методиці навчання цього предмету.

Даний підхід відповідає методології суб'єкт-суб'єктних відносин та духовній парадигми, запропонованій М. Савчином. При цьому, мова йде не про кількість дипломів викладача, а про виділення, розробку змісту теоретико-методичних основ конструювання комплексного інформаційного поля (знання, вміння, навички, особливості, якості особистості викладача ЗВО) адекватного даній парадигмі, на базі якого викладач індивідуально приймає інтегративні інноваційні рішення в конкретних педагогічних ситуаціях.

Ведучи мову про особистість викладача у ЗВО з'являється необхідність дослідження якостей, властивостей, особливостей, які забезпечать його успішну професійну діяльність. Виявлення та уточнення структури професійно важливих особистісних якостей, з одного боку, сприятиме активному професійному становленню, з другого – дасть можливість сформулювати цілісне уявлення про професію; дозволить будувати навчальні плани і програми відповідно до вимог, що пред'являються випускнику вузу професійною діяльністю; вищий навчальний заклад, при підготовці фахівців, отримує науково обґрунтовані дані щодо розвитку у студентів тих якостей, які необхідні їм для ефективної професійної діяльності. Таким чином, специфіка сучасної професійної діяльності викладача ЗВО полягає в реалізації справжнього змісту навчання, виховання і розвитку особистості студента.

Зазвичай студенти заздалегідь цікавляться інформацією про викладача, який буде у них викладати, і це певною мірою може визначати його особистісний та професійний успіх. Його оцінюють за особистими якостями, професійними навичками, знаннями, внеском у науку. Ці обставини створюють сприятливу передумову для розвивально-виховного та навчального впливів викладача на студентів в аудиторії та за її межами.

Сучасний викладач – це особистість, що реалізується на будь-якому рівні свого професійного буття, через актуалізацію власних психолого-педагогічних особливостей, вдосконалення власних індивідуальних особливостей; самовираження в педагогічній сфері.

Як свідчить педагогічна практика, будь-який студент сприймає викладача в першу чергу як особистість. Саме тому, незважаючи на схильність більшості дослідників високо оцінювати роль особистості викладача в педагогічній діяльності (Маркова А.К., Поляков С.Д., Овчарова Р.В. та інші дослідники), саму категорію «особистість викладача» та проблему розвитку і формування особистісно-професійних якостей можна розглядати з різних теоретичних позицій.

Так, Л.М. Мітіною були виділені більше п'ятдесяти особистісних властивостей вчителя (як професійно-значущих якостей, так і власне особистісних характеристик). Цей загальний перелік властивостей складає психологічний портрет ідеального вчителя. Стрижнем, серцевиною цього портрета є власне особистісні якості: спрямованість, рівень домагань, самооцінка, образ «Я» [2, с.21].

На думку Е.Ю. Самарцевої: «Професійно значущі особистісні якості вчителя - це характеристики розумової, емоційно-вольової, моральної сторін особистості, що впливають на продуктивність (успішність) професійно-педагогічної діяльності вчителя і визначають її індивідуальний стиль» [6, с. 29].

Т.А. Шінгерей моделює основні якості викладача в рамках його придатності до професійної діяльності:

- викладач повинен володіти задатками до обраної діяльності (здоров'ям, психофізичних рівновагою, визначеними зовнішніми даними і т.д.);

- потрібно передбачати його інтелектуальні можливості і здібності («інтелектуальні здібності людини, яка вирішила стати педагогом, повинна забезпечувати їй можливість засвоєння певного обсягу знань, як загального характеру, так і спеціального ...»);

- необхідно враховувати рівень морального розвитку майбутнього педагога;

- важливі такі психологічні якості, які дозволяють успішно взаємодіяти з іншими людьми («оптимізм і емпатійність, вміння володіти собою, впевненість в собі, рівну доброзичливість до людей, розвинуте почуття гумору, швидкість реакції, здатність орієнтуватися в складній ситуації ...») [8, с.15-16].

Як бачимо, автори пропонують різні складові особистісних якостей викладача. Проте, неважко помітити, що всі ці показники не суперечливі, а доповнюють один одного, бо тісно взаємопов'язані і однаково важливі. На нашу думку, провідна роль у структурі особистісно-професійних якостей викладача належить розвитку особистісних здатностей та інтегральним характеристикам особистості.

Про важливість розвитку і формування особистісних здатностей для педагогічної діяльності та особистісної зрілості особистості у своїх працях наголошує М. Савчин. Автором проаналізовано такі фундаментальні здатності особистості, як здатність вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, свободу та відповідальність [5].

Вказані здатності дозволяються перебудувати психологічну практику та підвищити її ефективність й стійкість результатів; включають в себе вміння розуміти настрій студента, вміння допомогти проявитися його перцептивним здібностям, зрозуміти труднощі в житті і навчанні, бажання своєчасно допомогти, а також доброту і гуманність. Адже чуйний, доброзичливий та вимогливий одночасно викладач завжди високо цінується його студентами.

На основі психологічних механізмів міжособистісної взаємодії формуються й такі особистісні здатності, як здатність до рефлексії; емпатії; децентрації.

Здатність до рефлексії спонукає викладача формувати уявлення про ступінь своєї відповідності професійним стандартам, визначати межі своїх можливостей, знаходити знання про свої сильні і слабкі сторони, ймовірні зони успіху й невдач, шляхи самовдосконалення. При прояві професійно-особистісної рефлексії йде процес самотворення викладача як суб'єкта педагогічної діяльності через співвіднесення своїх можливостей, свого індивідуального досвіду, своєї компетентності з вимогами професійної діяльності, відбувається оцінювання своєї професійної готовності.

Здатність до емпатії, на думку К. Роджерса, є першою та необхідною умовою особистісного зростання. Засновник гуманістичної психології наголошує, що емпатія «є процесом, який включає чутливість до емоційних станів інших; співпереживання; усвідомлення; когнітивне структурування емоційних аспектів; мотивуючу установку на допомогу потребуючій людині» [4, с. 8]

В. Франкл розглядав емпатію як здатність людини до співчуття. При цьому він наголошує на необхідності сприйняття відмінності іншої людини з любов'ю. Така любов розуміється В. Франклом як визнання права іншої людини на індивідуальний спосіб існування [8].

Таким чином, здатність до емпатії можна визначати як умову особистісної, емоційної та професійної зрілості особистості. Володіючи даною здатністю викладач забезпечить створення позитивної психологічної атмосфери у спілкуванні зі студентами, сприятиме розвитку їх особистісної суверенності. У такій атмосфері студенти отримують можливість для психологічно безпечної персоналізації, відкриття і прийняття свого внутрішнього світу, переживання своєї значущості, підтверджують істинність власного світосприйняття.

Завдяки такій властивості нашої психіки як гнучкість, в кожного з нас формується здатність до сприйняття іншої точки зору, що лежить в основі децентрації особистості. Розвиток і формування даної здатності сприятиме

подоланню егоцентризму, перемикання уваги зі своєї персони на турботу про інших. Величезний вплив на формування здатності до децентрації мають здатність вірити, любити, творити добро, що є показником морально-духовного розвитку особистості та умовою моральної зрілості й духовного вдосконалення особистості викладача.

Здатність до децентрації дає можливість викладачу налагодити свою міжособистісну взаємодію зі студентами і допомогти їм налагодити стосунки між собою. Такий викладач повинен бути готовий прийняти позицію студента і постаратися, якщо це необхідно, змінити його думку, знайшовши нові компромісні рішення.

Інтегральні характеристики особистості викладача включають: суб'єктивний контроль, соціальний та емоційний інтелект.

Тут слід пам'ятати, що викладач вищої школи це не просто транслятор знань. Основне завдання педагога – це залучити студента в навчальний процес, а не змушувати його брати участь в ньому. Примус і загрози породжують байдужість і незадоволеність, формують у студентів низьку продуктивність праці, небажання вчитися взагалі. Для студентів вагомим є задоволення потреби в сприятливому довірчому спілкуванні з викладачами, блокування якої (розглядається Г. Сельє) в якості потужного чинника дистресу. Незадоволення потреби у визнанні на тлі постійних претензій робить будь-яку діяльність виснажливою, шкідливою, що веде до формування підвищеної тривожності, нестійкої самооцінки, заважає професійному становленню і часто веде до розвитку невпевненості, зниження мотивації до навчання. Негативно впливають на особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців і ті викладачі, які є замкнуті, нетовариські, які не вміють налагодити контакт зі студентами, пихаті, зневажливо відносяться до студентів.

Найважливішим суб'єктивним чинником поведінки в ситуації, що вимагає здійснення вибору, як ступінь розуміння людиною причинних взаємозв'язків між власною поведінкою і досягненням бажаного є локус контролю. Саме інтернальність є значущою умовою ефективності внутрішньої діяльності особис-

тісного вибору і принципово невіддільна від феномена вибору, оскільки на поведінковому рівні проявляється виключно в актах суб'єктної виборчої активності при вирішенні ситуації невизначеності.

Принципи рівності, партнерства і взаємної поваги можуть бути повноцінними лише тоді, коли є взаємними, коли навчається і виховується не лише студент, а й викладач. Суб'єктивний локус контролю обумовлює індивідуальну специфіку психологічної проникливості на якісному рівні, тобто виступає одним з факторів розвитку особистісної властивості.

Соціальний інтелект, як особистісна характеристика викладача, характеризується єдністю особистісних і професійних цінностей, які обумовлюють спрямованість педагога на інший суб'єкт взаємодії, який виражений в розвитку здатності до діалогу, творчої взаємодії, співтворчості, співпраці, педагогічній підтримці. Він пов'язаний не тільки зі здатністю суб'єкта розуміти поведінку людей, а й зі здатністю конструювати, міркувати, і передбачити майбутні міжособистісні події на основі досвіду соціальної взаємодії. Володіння такою здатністю забезпечить формування соціальної креативності – здатність викладача до генерування максимально можливої кількості різноманітних рішень соціальної освітньої ситуації.

Багато вчених описують соціальний інтелект як здатність людини діяти конструктивно в міжособистісних відносинах, пов'язуючи його з далекоглядністю в міжособистісних відносинах людей, у чому, можливо, значну роль відіграють й інтуїтивні здатності. Зокрема, Г. Олпорт підкреслював, що розвинений соціальний інтелект – це особливий дар, завдяки якому людина стає більш гнучкою в міжособистісній взаємодії, здатною швидко пристосовуватися до мінливих соціальних ситуацій [3].

Н.В. Куніцина вважає соціальний інтелект глобальною здатністю, яка розвивається на основі інтелектуальних, особистісних, поведінкових, комунікативних характеристик особистості, яка виражається в соціально-перцептивних здібностях, соціальній уяві, а також соціальній техніці спілкування [1].

Важливою складовою особистісно-професійних якостей є і емоційний інтелект. Управління власними емоціями і розуміння емоцій інших – найбільш важливі якості, необхідні для успішного особистісно-професійного розвитку. Здатність до емоційної саморегуляції забезпечить конструктивну взаємодію інтелектуальних і емоційних процесів та сприятиме встановленню контакту зі своїм внутрішнім світом, зі своїми переживаннями; зниженню інтенсивності негативних емоційних переживань; підвищенню рівня самосвідомості та мотивації. Викладач з розвиненим емоційним інтелектом створює оптимальні умови для розвитку позитивного потенціалу кожного студента, здатний зацікавити, захопити, сам відкритий новому досвіду, новим знанням, постійно розвивається і отримує задоволення від своєї праці. Такий викладач в педагогічній діяльності є емоційно і особистісно відкритим, психологічно «налаштованим» на творчу роботу зі студентами, щирий у вираженні почуттів і відносин. Викладач стає особистим прикладом для студентів, а значить, здійснює вплив на формування особистісних характеристик студентів.

Від того наскільки викладач здатний осмислювати особливості своєї особистості, галузь своєї компетенції, свої мотиви і потреби, цінності та смисли професійної діяльності, залежать не тільки його професійна успішність, а й реалістичність життєвих цілей, продуктивність в побудові кар'єрних планів і їх реалізація. Особистісні здатності дозволять йому самоактуалізуватися та само-реалізуватися в житті, знайти особистісні змісти в освіті. Викладач, який емоційно, професійно, морально та особистісно зрілий здатний активізувати навчальну діяльність студентів і допомогти їм в особистісному та професійному зростанні.

Список використаної літератури

1. Куницяна В. Н. Социальная компетентность и социальный интеллект: структура, функции, взаимопонимание/ В. Н.Куницяна// Сб.Теоретические и прикладные вопросы психологии. Вып.1. Ч. 1. 1995.
2. Митина Л. М. Психология профессионально-карьерного развития личности М.; СПб.: Нестор-История, 2019. 400 с.
3. Олпорт Г. Становление личности/ Г.Олпорт М:Смысл, 2002. 462с.

4. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию /К.Роджерс. М.: Ин-т оцегоуманитарных исследований, 2016. 240 с.
 5. Савчин М.В. Здатності особистості: монографія / Мирослав Савчин. - Київ : Академія, 2016. – 285.
 6. Самарцева Е.Ю. Профессионально значимые личностные качества учителя элитарной школы. //Вестник Томского государственного педагогического университета. 2011. № 11.
 7. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі /В.Франкл. К: «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 160 с.
 8. Шингирей Т.А. Основы педагогической профессии / Т.А. Шингирей, Ж.Е. Завадская. – Минск: БГПУ, 2011. – 120 с.
-

Дарія Вайда
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Науковий керівник: кандидат. психологічних наук, доцент
Світлана Заблоцька

Молодший шкільний вік – це особливий період у становленні особистості. Саме в цьому віці особистість дитини кардинально видозмінюється, створюються сприятливі передумови для формування моральності; пізнання трансформуватися у самопізнання, здатність оцінювати свою оцінку – у самооцінку, ставлення та діяльність – у самосвідомість. Для цього вікового етапу характерний перехід від безпосередніх ставлень дитини до таких, які опосередковуються соціально виробленими нормами та способами дій; цільова установка полягає у формуванні вмінь та морально-вольових якостей, визначає успішність діяльності: пізнавальної, ігрової, творчої. Дитина починає усвідомлено застосовувати соціально зумовлені засоби психічної регуляції, підпорядковуючи свої бажання моральним нормам. Формування особистості молодшого школяра відбувається не шляхом пасивної адаптації до соціального середовища, а через активну участь дитини у різних видах діяльності, через відпо-